

بررسی و تحلیل نام های اشعار قیصر امین پور

دکتر مصطفی گرجی^۱

افسانه میری^۲

چکیده

قیصر امین پور، یکی از شاعران برجسته پس از انقلاب اسلامی است که در حوزه و قالب های مختلف شعری طبع آزمایی کرده است. از ایشان در حوزه شعر بزرگسالان ۴۴۵ عنوان شعر در پنج مجموعه شعری باقی مانده است که بررسی و تحلیل آنها به منظور جریان شناسی دقیق شعر پس از انقلاب امری ضروری به شمار می آید. در این مقاله، با توجه به مجموعه عنوان های شعری قیصر در پنج دفتر، سعی شده بدون توجه به محتوای خود اشعار در گام اول، خوانشی تازه از اشعار ایشان عرضه شود. فرضیه این پژوهش در آغاز این بوده است که بدون توجه به خواندن اشعار یک شاعر در مرحله اول می توان مجموعه دستگاه فکری شاعر را بررسی و کشف کرد. بر این اساس، ضمن طبقه بندی مجموعه اشعار قیصر در دو بستر صورت (عناصر زبانی و تکنیکی) و محتوا؛ آن هم صرفاً بر اساس عنوان شناسی اشعار؛ به این نکته دست یافتیم که میان عنوان و اندیشه حاکم بر اشعار ایشان، انسجام و پیوند استواری، هم در حوزه صورت و هم در حوزه محتوا وجود دارد.

کلید واژه‌ها: قیصر امین پور، نام اشعار، شعر معاصر، ساختار.

۱- استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پیام نور مرکز تهران، نویسنده مسؤل gorjim111@yahoo.com

۲- کارشناس ارشد گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پیام نور مرکز تهران afsanehmiri2010@gmail.com

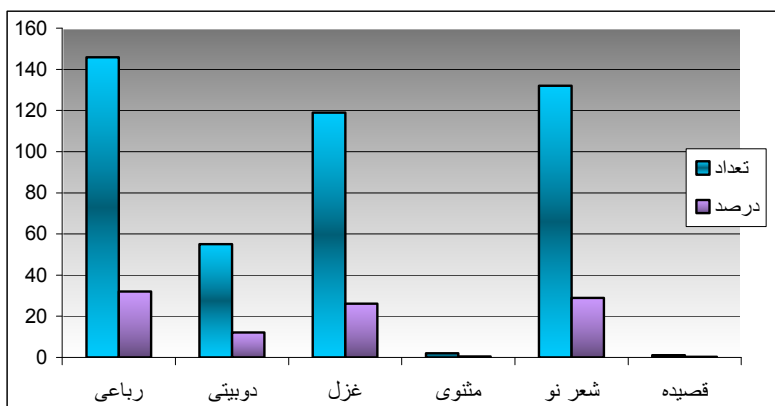
مقدمه

یکی از شیوه‌های تازه در بررسی یک متن و جریان فکری حاکم بر آن، تحلیل و نقد عنوان‌ها و اسامی بخش‌های درونی آن در معنای فراگیر است که می‌تواند بیانگر تطورات و تحولات فکری حاکم بر یک متن از یک سو و فضای کلی اندیشگانی حاکم بر خالق آن متن از سوی دیگر باشد. البته این فرایند و این نوع بررسی درباره متن ادبی خلّاقه‌ای چون شعر و هنر ناب، قابل اعتمادتر به نظر می‌رسد. نمونه این نوع از تحلیل، مقاله استاد شفیع کدکنی (زمینه اجتماعی شعر فارسی، ۱۳۸۶) است که برای نشان دادن ضرورت این نوع بررسی، اشعار معاصر عرب را با این رویکرد بررسی کرده است.^۱ با این نگاه می‌توان گفت یکی از الگوهای بررسی و تحلیل متن ادبی، مسئله تحلیل ساختار متن یا انسجام متن با توجه به نام و عنوان‌های آن است که شامل روابط و مناسبات میان جملات و عباراتی است که در یک مجموعه آورده می‌شود تا اثر را به یک ساختمان منسجم و همبسته تبدیل کند. چون میان عنوان و مقدمات هر جزء هنری و ادبی با شاکله متن ارتباط تنگاتنگی وجود دارد که کشف این ارتباط در محورهای زبانی - ساختاری و محتوایی می‌تواند به تحلیل واقعی متن بینجامد. در این میان مسئله رابطه عنوان یک اثر در معنای عام با محتوای آن و عنوان‌های درونی یک اثر با عنوان اصلی آن از یک سو و ارتباط عنوان اصلی یک متن و عنوان‌های فرعی داخل متن با روح و روان متن از سوی دیگر، مسأله‌ای است که کمتر در تحقیقات ادبی بدان توجه شده است. بر این اساس در این مقاله سعی شده مجموعه اشعار قیصر امین پور که در پنج دفتر و چهارصد و چهل و پنج عنوان شعر سروده شده است، در حوزه عنوان‌شناسی و با توجه به روابط «درون مجموعه‌ای» و «بین مجموعه‌ای» بررسی و تحلیل شود.

مجموعه آثار قیصر امین پور در قالب شعر، نثر و پژوهش‌های ادبی به ترتیب با عنوان‌های *در کوچه آفتاب*، *تنفس صبح*، *آینه‌های ناگهان*، *گل‌ها همه آفتابگردانند*، *دستور زبان عشق* (شعر بزرگسالان)، *منظومه روز دهم*، *مثل چشمه مثل رود*، *به قول پرستو* (شعر نوجوان)، *طوفان در پراتنز*، *بی بال پریدن* (قالب نثر)، *سنت و نوآوری در شعر معاصر*، *شعر و کودکی* (پژوهش ادبی) نام‌گذاری شده است که در این میان مجموعه دفترهای شعری پنج‌گانه او از

شهرت و اعتبار بیشتری برخوردار است. مهم ترین قالب های شعری قیصر در این مجموعه ها به ترتیب در کوچه آفتاب با ۱۳۰ رباعی و ۴۸ دو بیتی؛ تنفس صبح با ۲۰ شعر نو، ۳۰ غزل و ۱ مثنوی؛ آینه های ناگهان (دفتر اول) با ۲۶ شعر نو، ۱۴ غزل و (دفتر دوم) با ۱۳ شعر نو، ۱۱ غزل، ۱ رباعی، ۴ دوبیتی و ۱ مثنوی؛ گل ها همه آفتابگردانند با ۴۹ شعر نو، ۳۵ غزل، ۳ رباعی، ۲ دوبیتی و ۱ قصیده؛ دستور زبان عشق با ۲۴ شعر نو، ۲۹ غزل، ۱۲ رباعی و ۱ دوبیتی است که نمودار و جدول ذیل، مجموعه اشعار او در پنج دفتر را به صورت مقایسه ای نشان می دهد:

قالب شعری	رباعی	دو بیتی	غزل	مثنوی	شعر نو	قصیده
تعداد در کل مجموعه ها	۱۴۶	۵۵	۱۱۹	۲	۱۳۲	۱
در صد	۳۲/۰۹	۱۲/۰۹	۲۶/۱۵	۰/۴۴	۲۹/۰۱	۰/۲۲

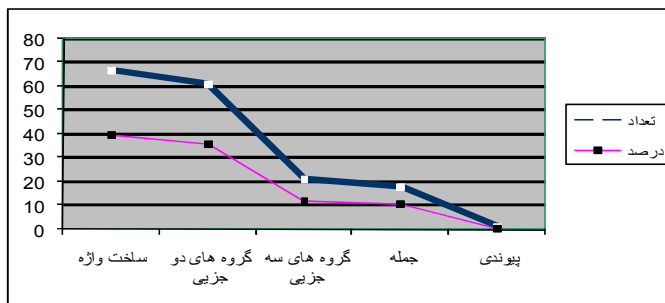
با توجه به این آمار، بیشترین قالب های شعری وی، شعر نو و غزل است که به طور یکنواخت در همه مجموعه ها- به جز دفتر اول- به کار رفته است. قالب رباعی اگرچه بیشترین کاربرد را دارد، فقط در دفتر اول از بسامد بالایی برخوردار است و در دفتر های دیگر، حضور آن کم رنگ شده است. کمترین قالب شعری هم قصیده است که فقط یک بار به کار رفته است.

بررسی عنوان های شعری مجموعه اشعار قیصر امین پور به ترتیب تاریخ انتشار

در این قسمت، ابتدا عنوان های شعری هر مجموعه به صورت مستقل و به ترتیب تاریخ آفرینش بررسی و سپس در دو حوزه زبانی (ساخت واژه ای، گروه های دو جزئی، گروه های سه جزئی، ساخت جمله، ساخت پیوندی) و عناصر مربوط به تکنیک تحلیل شده است.

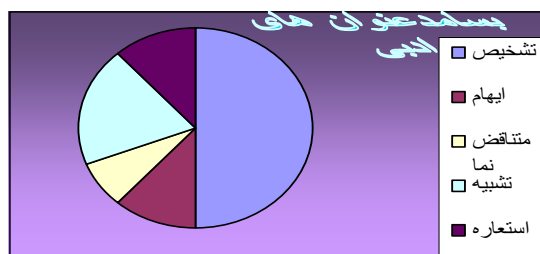
الف) در کوچه آفتاب

- ساخت واژه ای^۲: در این کتاب عنوان های با این ساخت ۶۷ مورد است (مانند: آب، آیه و...) که ۳۹٪ کل کتاب را شامل می شود. اکثر این واژه ها از مکان خاصی از شعر برگزیده شده^۳ که حدود (۹۴٪) عیناً از کلمات و ترکیب های داخل شعر است. چون تمام اشعار این مجموعه دو بیتی و رباعی است، کلمات مصرع چهارم، نقشی خاص در این زمینه ایفا می کند.
- گروه های دو جزئی^۴: کمیت این نوع ۶۱ مورد است (مانند: پیراهن تازه، پیروزی خون و...) که ۳۶٪ کل عنوان ها را به خود اختصاص داده است. البته حدود ۷۷٪ آن ها عیناً از کلمات و ترکیب های داخل شعر انتخاب شده است.^۵
- گروه های نحوی سه جزئی^۶: ۲۱ عنوان این مجموعه از این سنخ است. (مانند: باغ دل تو، در کوچه آفتاب و...) که ۱۲٪ کل عنوان ها را در بر می گیرد و همه عیناً از کلمات و ترکیب های داخل شعر است.^۷
- ساخت جمله: تعداد این نوع ۱۸ مورد است (مانند: صلح است، عشقی است مرا و...) که ۱۰٪ عنوان ها را شامل می شود و همه از جملات متن شعر انتخاب شده است.^۸
- ساخت پیوندی: تنها یک عنوان به صورت ردیف، تکرار شده است. (دیروز و امروز) (۸۹)

نام‌ها و تکنیک

پنجاه درصد عنوان های شعری این مجموعه از تشخیص و استعاره مکئیّه برخوردارند که از این نوع می توان به «روح آب، ای عشق، در گوش زمان، ای عقل، به زبان مرگ، رسم برگ، لبان مرگ، پیروزی خون، ای دل، آتش آفتابی، مرگ ستاره و خنده غنچه» اشاره کرد. حدود بیست درصد عنوان ها از نوع تشبیه هستند که «تو همچو خودی، باغ دل تو، دفتر فردا، دوزخ دنیا، کویری مرد» از این نوع هستند. حدود دوازده درصد عنوان ها از نوع استعاره هستند که از این موارد می توان به «حضور از خدا، تجسم لا، فرصت خموشی» اشاره کرد. حدود یازده درصد عنوان های شعری این مجموعه از نوع ایهام است که «تکرار حسین، در دیده خصم، فرق» از این نوعند. سرانجام حدود هشت درصد عنوان ها از نوع متناقض نما هستند که «بی بال پریدن، غم خوب» از این نوع است. با این رویکرد و با توجه به عنصر تکنیک و استفاده از عناصر زیباشناسی به ترتیب تشخیص، تشبیه، استعاره، ایهام، متناقض نمایی بیشترین عناصر هنری و بیانی این مجموعه را شامل می شود. با توجه به غلبه استعاره در عنوان های شعری این مجموعه (استعاره مکئیّه ۵۰٪ و استعاره مصرّحه ۱۲٪) و با توجه به نزدیک بودن استعاره به نماد، این نام ها به تنهایی می توانند زمینه تأویل های متعدّد از اشعار را فراهم آورند.

ب) تنفس صبح

- ساخت واژه ای: عنوان های با این ساخت ۱۰ مورد است (مانند: آشتی، اتفاق و ...) که ۱۹٪ عنوان ها را شامل می شود می دهد. ۸۰٪ آن ها عیناً از کلمات و ترکیب های داخل شعر به دست آمده است.^۹

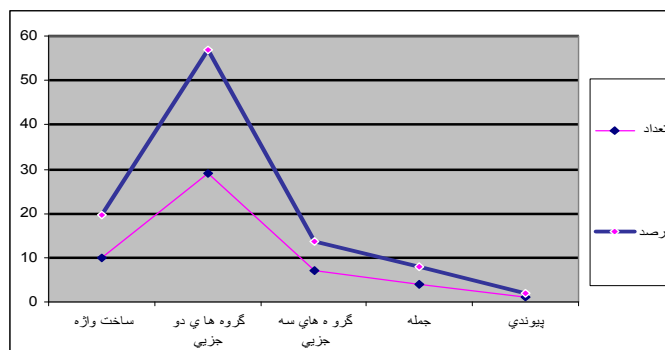
- گروه های نحوی دو جزئی: این عنوان ها ۲۹ مورد است (مانند: بوی آشنا، پدیده مخمل و ...) که ۸۶٪ کل عنوان ها را به خود اختصاص داده اند. ۷۹٪ آن ها عیناً از کلمات و ترکیب های داخل شعر است.^{۱۰}

- گروه های نحوی سه جزئی: تعداد آن ها ۷ عنوان است و ۱۳٪ کل عنوان ها را به خود اختصاص داده، (مانند: با بال های زخم، بعثت در میلاد و ...) ۷۱٪ آن ها عیناً از کلمات و ترکیب های داخل شعر است.^{۱۱}

- ساخت جمله: تعداد آن ها ۴ مورد است (این سبز سرخ کیست؟ بیا بلند بگویم و ...) که ۷٪ عنوان ها را تشکیل می دهد و از جملات به کار رفته در متن شعر است.^{۱۲}

- ساخت پیوندی: این عنوان یکی است که در مصراع اول به کار رفته است. (بازی آفتاب

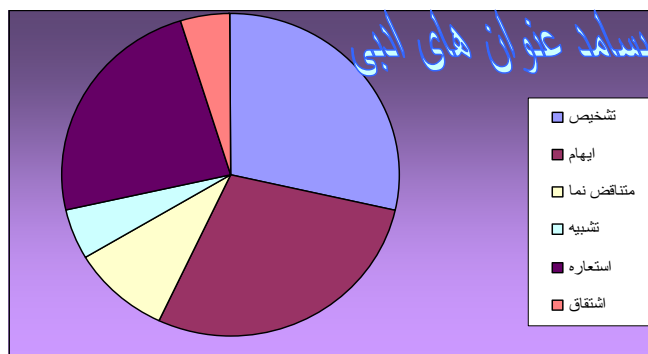
و باران) (ص ۱۱۵)

نام ها و تکنیک

حدود سی و دو درصد عنوان های شعری این مجموعه از نوع تشخیص و استعاره مکنیه هستند که از این نوع می توان به «مرثیه غروب، گلوی شوق، تقصیر عشق بود، غزل تقویم ها، با بال های زخم، بازی آفتاب و باران» اشاره کرد. حدود بیست و شش درصد عنوان ها از نوع استعاره است که «خلاصه خوبی ها، به یاد ساقه شکسته، مرز بودن، جغرافیای ویرانی،

مساحت رنج» از این نوع است. حدود بیست و یک درصد عنوان های شعری این مجموعه از نوع **ایهام** هستند که «پاکنویس، غزل تقویم ها، بیت حسن ختام» از این نوع هستند. حدود یازده درصد عنوان های شعری از نوع **متناقض نما** است که «این سبز سرخ کیست، فصل وصل» از این سنخند. سرانجام به ترتیب پنج درصد عنوان ها از نوع **تشبیه و اشتقاق** هستند که «دیده مخمل» و «حدیث حادثه» از این نوع است. با این رویکرد و با توجه به عنصر تکنیک و استفاده از عناصر زیباشناسی در این مجموعه به ترتیب تشخیص، استعاره، ایهام، متناقض نمایی، تشبیه و اشتقاق عناصر هنری و بیانی این مجموعه را شامل می شود. با توجه به غلبه استعاره در عنوان های شعری این مجموعه (استعاره مکتبه ۳۲٪ و استعاره مصرحه ۲۶٪) و با توجه به نزدیک بودن استعاره به نماد، این نام ها به تنهایی می توانند زمینه ساز تأویل های متعدّد از اشعار شوند.

ج) آینه های ناگهان

- ساخت واژه ای: این نوع از عنوان ها ۲۵ مورد است (مانند: آرزو، آینه و...) که ۳۵٪ عنوان ها را تشکیل می دهد. حدود ۶۰٪ آن ها عیناً از کلمات و ترکیب های داخل شعر انتخاب شده اند.^{۱۳}

- گروه های نحوی دو جزئی: این عنوان ها ۲۸ مورد هستند (مانند: آبروی آب، آرزوی عاشقان و...) که ۴۰٪ عنوان ها را به خود اختصاص داده اند. حدود ۶۷٪ آن ها عیناً از کلمات و ترکیب های داخل شعرند.^{۱۴}

- گروه های نحوی سه جزئی: تعداد این عنوان ها ۸ مورد هستند (مانند: بر شانه های شما، پرده های دیدار و ...) که ۱۱٪ کل عنوان هاست. ۵۰٪ آن ها عیناً از کلمات و ترکیب های داخل شعر هستند.^{۱۵}

- ساخت جمله: تعداد این عنوان ها ۸ مورد است (مانند: اگر عشق نبود، باده از ما مست شد و...) که ۱۱٪ عنوان ها را تشکیل می دهد. حدود ۸۷٪ از جملات به کار رفته در متن شعر استفاده شده اند.^{۱۶}

- ساخت پیوندی: این عنوان فقط یک مورد است که در مصراع اول آمده است. (نه گندم و نه سیب) (ص ۴۱)

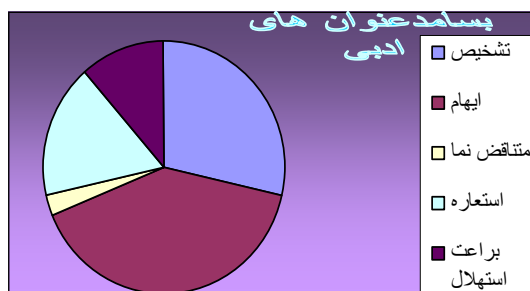

نامها و تکنیک

حدود سی و دو درصد عنوان های شعری این مجموعه از نوع **بِراعت استهلال**^{۱۷} هستند که «درد واره ها، اگر عشق نبود، باران زرد، کوچه های کوفه، حمل آفتاب، فصل تقسیم» از این نوع است. حدود بیست و هشت درصد از نوع **ایهام** است که «قاف، میهمان سرزده، خسته ام از این کویر، خبرهای داغ، حمل آفتاب، فصل تقسیم» از این سنخ هستند. حدود بیست درصد از نوع **تشخیص** است که می توان به «حرف آینه ها، خمیازه فریاد، آبروی آب، قطعنامه جنگل، باده از ما مست شد» اشاره کرد. حدود دوازده درصد از نوع **استعاره** هستند که «نامی از هزار نام، خورشید روستا، دو تصویر» از این سنخ هستند. هشت درصد نیز از نوع **متناقض نما** است که «فلسفه ساده» از این نوع است. با این رویکرد و با توجه به عنصر تکنیک و استفاده از

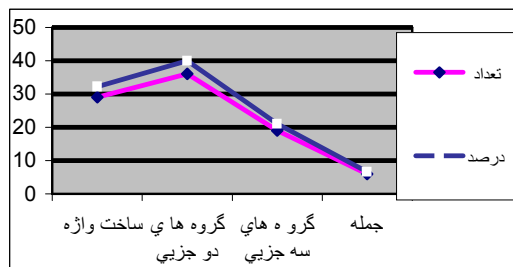

عناصر زیباشناسی در این مجموعه به ترتیب براءت استهلال، ایهام، تشخیص، استعاره و متناقض نمایی، بیشترین تکنیک های عنوان های این مجموعه را شامل می شود.

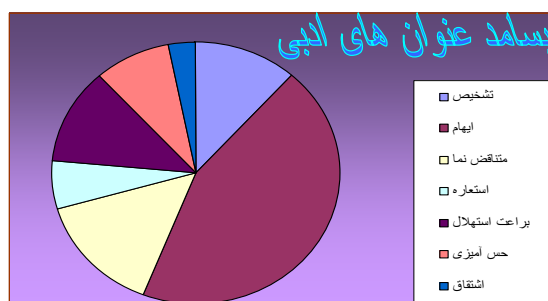
د) گل ها همه آفتابگردانند

- ساخت واژه ای: عنوان های با ساخت واژه ای ۲۹ مورد است (آرمانی، آشنا و ...) که ۳۲٪ عنوان ها را تشکیل می دهد. ۳۷٪ آن ها از کلمات و ترکیب های داخل شعر انتخاب شده اند.^{۱۸}
- گروه های نحوی دو جزئی: این نوع از عنوان ها ۳۶ مورد است (آخرین برگ، آخرین تصویر و ...) که ۴۰٪ کل عنوان ها را شامل می شود. حدود ۵۲٪ آن ها از کلمات و ترکیب های داخل شعر هستند.^{۱۹}
- گروه های نحوی سه جزئی: تعداد این نوع ۱۹ عنوان است (آرزوی همه روزه، با این همه و ...) که ۲۱٪ کل عنوان ها است. حدود ۴۲٪ آن ها از کلمات و ترکیب های داخل شعر برگزیده شده اند.^{۲۰}
- ساخت جمله: تعداد آن ها ۶ مورد است. مانند: اگر می توانستم، به که باید گفت؟ و ... که ۶٪ عنوان ها را شامل می شود. حدود ۸۳٪ از متن شعر است.^{۲۱}

نام‌ها و تکنیک

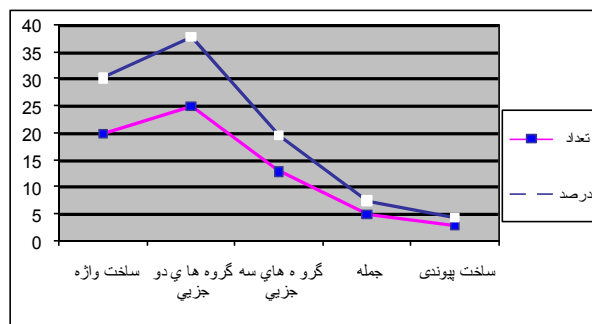
حدود چهل و چهار درصد عنوان‌ها از **ایهام** برخوردارند که «غزل محال، قصه کوتاه، تکلیف، بهانه‌ها، تا حادثه سرخ رسیدن، از چشم تو، دنیای راه راه، چلگی، برآستان بهار» از این نوعند. حدود پانزده درصد، از نوع **متناقض نما** هستند که «پر پر شکفتن، مغالطه درست، لحظه بی کران، فعل بی فاعل» از این سنخ هستند. حدود دوازده درصد از نوع **تشخیص** هستند که «قصیده ای برای غزل، عشق چه می گفت، ای سال» از این نوع است. حدود دوازده درصد از نوع **براعت استهلال** است که «حرف آخر، خمیازه پرواز، مدینه فاضله، آرمانی» از این نوع است. حدود نه درصد از **حس آمیزی** برخوردار است که «ترانه آبی اسفند، خاطرات خیس، لحظه های کاغذی» از این نوع است. حدود شش درصد از **استعاره** برخوردار است که «آخرین تصویر، الفبای درد» از این نوع است و سرانجام حدود سه درصد از **اشتقاق** برخوردار است که «حاصل تحصیل» از این نوع است. با این رویکرد و با توجه به عنصر تکنیک و استفاده از عناصر زیباشناسی در این مجموعه به ترتیب ایهام، متناقض نما، تشخیص، براعت استهلال، حس آمیزی، استعاره و اشتقاق عناصر هنری و بیانی این مجموعه را شامل می شود. با توجه به غلبه ایهام در عنوان های شعری این مجموعه، این نام‌ها به تنهایی می توانند زمینه‌ساز تأویل‌های متعدّد از اشعار باشند.

ه) دستور زبان عشق

- ساخت واژه ای: عنوان های با ساخت واژه ای ۲۰ مورد است (مانند: اخواتیه، تلقین و ...)
 که ۳۰٪ عنوان‌ها را شامل می شود. ۴۰٪ آن‌ها از کلمات داخل شعراست.^{۲۲}

- گروه های نحوی دو جزئی: این عنوان ها ۲۵ موردند (آهنگ ناگزیر، باغ کاغذی و ...) که ۳۷٪ کل عنوان هاست. ۵۶٪ آن ها از کلمات و ترکیب های داخل شعر انتخاب شده اند.^{۳۳}
- گروه های نحوی سه جزئی: تعداد آن ۱۳ عنوان است و ۱۹٪ کل عنوان ها را به خود اختصاص داده اند. (مانند: پیش چشم تو، خواب چهل ساله و ...) حدود ۳۰٪ آن ها از کلمات و ترکیب های داخل شعر است.^{۲۴}
- ساخت جمله: ۵ مورد است. مانند: بفرمایید، بی که یوسف باشی و...) که ۷٪ عنوان ها را شامل می شود و همه از جملات متن شعر است.^{۲۵}
- ساخت پیوندی: ۳ عنوان با این ساخت به کار رفته که ۴٪ کل عنوان هاست. (مانند: دید و بازدید عید ، روزها و سوزها و ...) حدود ۶۶٪ آن ها از کلمات و ترکیب های داخل شعر به دست آمده است.^{۳۶}

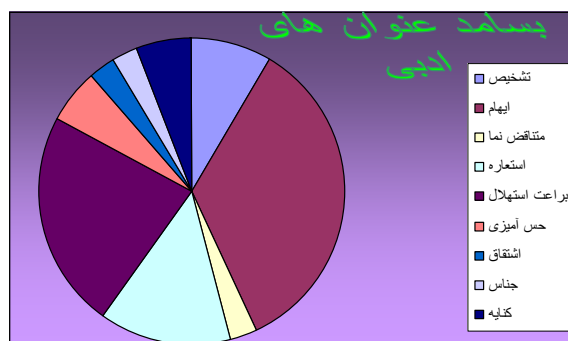

نام ها و تکنیک

آرایه ها و تکنیک های به کار رفته در عنوان های شعری «دستور زبان عشق» به قرار زیر است:

حدود سی و پنج درصد عنوان ها از **ایهام** برخوردارند که «تمام، دستور زبان عشق، قدر اندوه، نشانه پرسش، داد دل، پیش چشم تو، ترانه بارانی، چیستان» از این سنخ است. حدود بیست و چهار درصد از نوع **باعت استهلال** هستند که «طرحی برای صلح، نیمه پر لیوان، سفر در آینه، اخوانیه، آرمانی» از این سنخ است. حدود چهارده درصد از نوع **استعاره** اند که «غزل شرقی، باغ کاغذی، سرمایه دل» از این نوع محسوب می شوند. حدود نه درصد از نوع **تشخیص** هستند که «سفر ایستگاه، دستور زبان عشق، سرمایه دل» از این نوع هستند. حدود شش درصد از نوع **کنایه** هستند که «نام

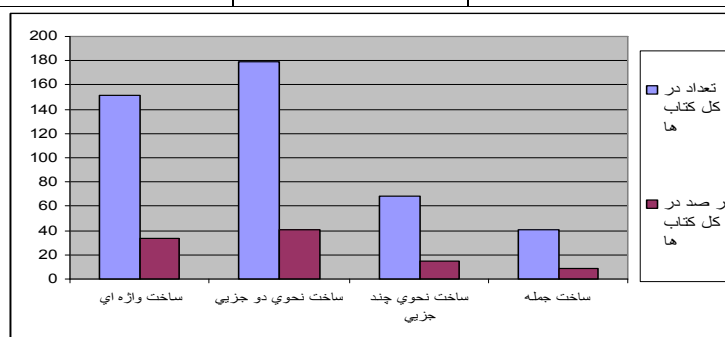
گمشده، نیمه پر لیوان» از این زمره اند. حدود شش درصد دیگر از نوع **حس آمیزی** هستند که «آهنگ ناگزیر، قدر اندوه» از این سنخ است. همچنین به ترتیب حدود سه درصد از نوع **متناقض نما**، **اشتیاق و جناس** است که «سفر ایستگاه، روایت رویا و روزها و سوزها» از این سنخ هستند. با این رویکرد و با توجه به عنصر تکنیک و استفاده از عناصر زیباشناسی در این مجموعه به ترتیب ایهام، براعت استهلال، استعاره، تشخیص، کنایه، حس آمیزی، متناقض نمایی، اشتیاق و جناس، عناصر هنری و بیانی این مجموعه را شامل می شود.

بررسی مقایسه ای عنوان های ترکیبی پنج دفتر با رویکرد زبانی

با توجه به بررسی زبانی مجموعه عنوان های چهارصد و چهل و پنج گانه امین پور، بیشتر عنوان های به کار رفته به صورت ترکیب دو جزئی (۱۷۹ مورد) و ساخت واژه ای (۱۵۱) و کمترین آن ها ترکیب های پیوندی (۶) است. علاوه بر عنوان های شعری، عنوان های اصلی کتاب های او هم همگی به صورت ترکیبات اضافی به کار رفته است که تنها استثنا در این میان، دفتر چهارم وی است با نام «گل ها همه آفتابگردانند» که به صورت جمله است. این مسئله می تواند نشانگر تمایل شاعر به ساختن ترکیبات جدید باشد که هر کدام تداعی کننده احساسی خاص در خواننده است. اگر ساخت های دو و چند جزئی را با هم در یک مجموعه در نظر بگیریم، آن گاه متوجه می شویم که بیش از پنجاه درصد عنوان های شعر او ترکیبات زیبایی هنری است که اکثر آن ها دارای آرایه های ادبی از قبیل ایهام، استعاره و... است.

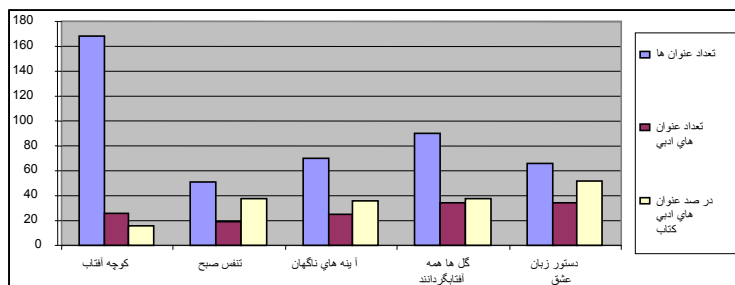
بررسی زبانی عنوان ها	در کل کتاب ها	در صد در کل کتاب ها
ساخت نحوی دو جزئی	۱۷۹	٪۴۰.۲۲
ساخت واژه ای	۱۵۱	٪۳۳.۹۳
ساخت نحوی چند جزئی	۶۸	٪۱۵.۲۸
ساخت جمله	۴۱	٪۹.۲۲
ساخت پیوندی	۶	٪۱.۳۵

بررسی مقایسه ای عنوان های ترکیبی پنج دفتر با رویکرد تکنیکی

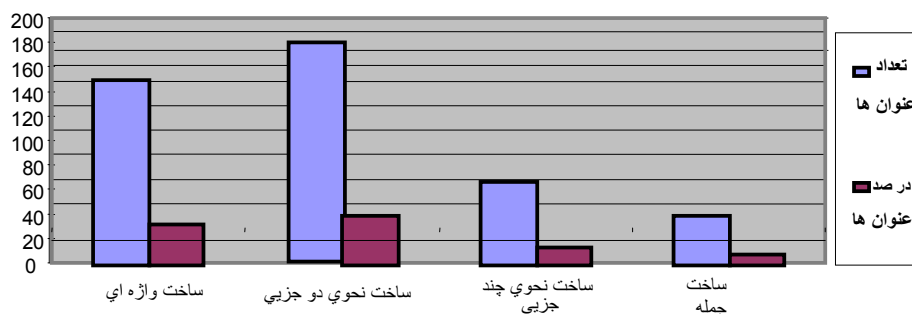
با توجه به بررسی عناصر تکنیکی پنج دفتر شعری قیصر، چنین بر می آید که در مجموعه اول یعنی «درکوجه آفتاب» عنوان های با ساخت واژه در اکثریت قرار دارند، عنوان ها با آرایه های ادبی کمتری همراه است. از مجموعه دوم تا پایان بر تعداد «ساخت های نحوی، ترکیبی» افزوده می شود و به این علت شاعر می تواند با ترکیب کلمات، فضایی جدید همراه با دنیایی خیالی و مجازی به وجود آورد که بر زیبایی های به کار رفته در عنوان های شعری او افزوده است.

نام کتاب	تعداد عنوان های ترکیبی	تعداد عنوان های ادبی	درصد عنوان های ادبی کتاب
درکوجه آفتاب	۱۶۸	۲۶	۱۵,۴۸
تنفس صبح	۵۱	۱۹	۳۷,۲۵
آینه های ناگهان	۷۰	۲۵	۳۵,۷۱
گل ها همه آفتابگردانند	۹۰	۳۴	۳۷,۷۸
دستور زبان عشق	۶۶	۳۴	۵۱,۵۱

با مقایسه ای گذرا هم می توان به این نکته پی برد که هر چه تعداد عنوان های ادبی بیشتر شده است، درصد به کارگیری عنوان های ادبی هم رو به افزایش است. درصد عنوان های ادبی که دارای تکنیک های خاص ادبی هستند در مجموعه اول حدود ۱۵٪ است که این مقدار در مجموعه بعدی بین ۳۵ تا ۳۷ درصد است و در مجموعه آخر از نیمه هم گذشته و ۵۱٫۵۱٪ را به خود اختصاص داده است. اگر بخواهیم عنوان های ترکیبی را در همه پنج مجموعه با هم مقایسه کنیم، می توانیم به این نکته به خوبی پی ببریم که هدف اصلی شاعر در به کار بردن عنوان های ترکیبی، فقط و فقط بازی با کلمات نبوده است، بلکه سعی کرده با ترکیب کلمات، مفاهیم جدید و انتزاعی خاصی بسازد که راهنمایی خاص به لایه های مختلف معانی شعری او باشد. با توجه به نمودار ذیل، تعداد عنوان های ساخت واژه ای در کل مجموعه ها فقط ۳۳٪ است در حالی که ساخت های ترکیبی مختلف عنوان ها در پنج مجموعه حدود ۶۶٪ را تشکیل می دهد.

نوع ساخت عنوان ها	تعداد در کل کتاب ها	درصد در کل کتاب ها
ساخت واژه ای	۱۵۱	۳۳.۹۳٪
ساخت نحوی دو جزئی	۱۷۹	۴۰.۲۲٪
ساخت نحوی چند جزئی	۶۸	۱۵.۲۸٪
ساخت جمله	۴۱	۹.۲۲٪
ساخت پیوندی	۶	۱.۳۵٪

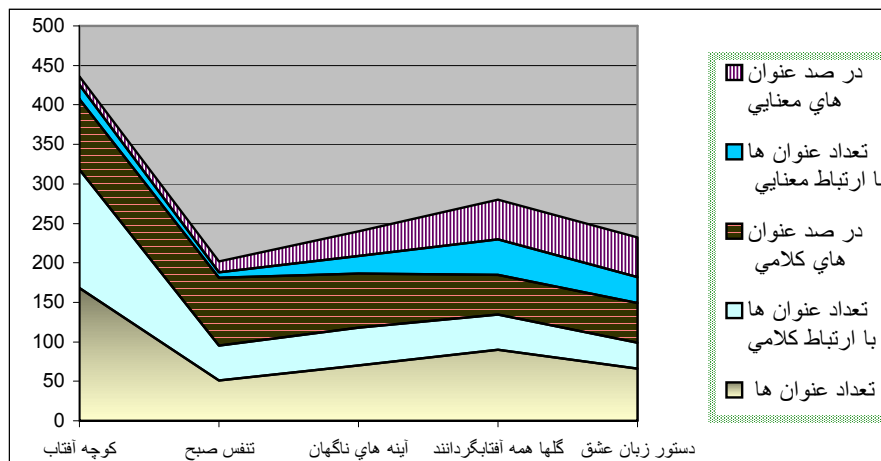

ترکیب کلمات و ساخت عنوان های ترکیبی و متعاقباً تکنیک های ادبی در مجموعه «در کوچه آفتاب» ۶۰٪ در «آینه های ناگهان» ۶۵٪ در «تنفس صبح» ۸۰٪ و در دو کتاب آخر «گل ها همه آفتابگرداند» و «دستور زبان عشق» به ۸۱٪ می رسد. اگر چه تعداد عنوان های ترکیبی و ادبی در «تنفس صبح» از مجموعه بعدی خود یعنی، «آینه های ناگهان» بیشتر است؛ ولی پختگی عنوان های با تکنیک خاص ادبی در سه مجموعه آخر بسیار چشمگیر و تحسین برانگیز است. عنوان های خوش آهنگ و خوش ساخت و با مفهوم های چند گانه والایی که نیاز به ساعت ها فحوص دارد؛ مانند: سفر ایستگاه، روایت رویا، شعر ناگفته، فراخوان، بی که یوسف باشی و... فقط چند عنوان ابتدایی از آخرین اثر این شاعر هنرمند و هنر شناس است.

رابطه عنوان های شعر با درون متن با توجه به عنصر تکرار

بعضی از عنوان های به کار رفته، به طور دقیق از داخل متن شعر به دست آمده که این عنوان ها در دفتر اول (در کوچه آفتاب) از همه بیشتر است (۹۳٪) و در دو دفتر آخر یعنی «گل ها همه آفتابگرداند» و «دستور زبان عشق» به تعادل کامل می رسد؛ تا جایی که تکرار عنوان های کلامی و معنایی در دو مجموعه آخر برابر می گردند.

نام کتاب	تعداد	با ارتباط کلامی	در صد	با ارتباط معنایی	در صد
در کوچه آفتاب	۱۶۸	۱۵۰	۸۹.۲۸٪	۱۸	۱۰.۷۲٪
تنفس صبح	۵۱	۴۱	۸۰.۳۷٪	۷	۱۳.۷۳٪
آینه های ناگهان	۷۰	۴۷	۶۷.۱۴٪	۲۲	۳۱.۴۳٪
گل ها همه آفتابگرداند	۹۰	۴۵	۵۰٪	۴۵	۵۰٪
دستور زبان عشق	۶۶	۳۳	۵۰٪	۳۳	۵۰٪

امین پور در مجموعه اول، چون تمام اشعارش دوبیتی و رباعی است، عنوان ها را بیشتر از مصرع های اول و آخر انتخاب کرده است تا پیام خود را برجسته تر سازد. این گزینش در مجموعه های بعدی که دارای قالب های مختلف شعری است در بیت اول، آخر و به خصوص در اولین و آخرین کلمه شعری است.

نام کتاب	اولین کلمه	آخرین کلمه	بیت نخست	بیت آخر	ردیف	جمع	بقیه
درکوچه آفتاب	۲۰	۲۷	۱۴	۲۵	۱۲	۹۸	۵۴
تنفس صبح	۲	۲	۱۲	۷	-	۲۳	۱۶
آینه های ناگهان	۵	۳	۷	۸	۶	۲۹	۱۸
گل هاهمه آفتابگردانند	۵	۱	۴	۵	۳	۱۸	۲۷
دستور زبان عشق	۴	۵	۳	۶	۳	۲۱	۱۳

بسامد عنوان های ساخت واژه ای حسی و انتزاعی

یکی از موضوعات قابل توجه در بررسی مجموعه نام های یک مجموعه، توجه به میزان گرایش ماتن به ساحت ذهن و عین و توجه او به رابطه جهان درون و بیرون است. به گونه ای که گرایش هر

شاعر به هر کدام از این دو بعد می تواند یکی از عوامل تعیین کننده جایگاه مؤلف در مکاتب ادبی محسوب شود. هر قدر توجه شاعر به امور انتزاعی بیشتر باشد در احضار کلمات بیشتر به امور ذهنی توجه دارد و از نظر مکتب های هنری هم در زمره نویسندگان سوررئال و رمانتیک محسوب می شود هر قدر هم میزان و بسامد کلمات عینی و محسوس در کلام و نوشتار او بیشتر باشد، نماینده گرایش او به مکتب رئالیست و واقع گرایی است. آن چیزی که در عنوان های انتخابی مجموعه اشعار امین پور قابل توجه است، توجه فراوان به عنوان های ذهنی (subjective) و اسم معنی است که در برابر اسامی ذات و حسّی (objective) از بسامد بسیار بالایی برخوردارند. به این علت که اسامی ترکیبی در عنوان های شعری او همگی دارای بار معانی انتزاعی و ادبی است، در این جا فقط به تحلیل عنوان های با ساخت واژه ای پرداخته ایم. چون می تواند بیانگر مجموعه عنوان های دیگر با ساخت های غیر واژه ای هم باشد. این بسامد در مجموعه های آخر او به نهایت رسیده، به گونه ای که در مجموعه آخر؛ همه عنوان های ساخت واژه ای از نوع عناوین ذهنی و انتزاعی هستند.^{۳۷}

نام کتاب	ساخت واژه ای	عنوان های حسّی	عنوان های انتزاعی
در کوچه آفتاب	۶۷	۱۰	۵۷
تنفس صبح	۱۰	۱	۹
آینه های ناگهان	۲۵	۳	۲۲
گل هاهمه آفتابگردانند	۲۹	۲	۲۷
دستور زبان عشق	۲۰	-	۲۰

انسجام فرامتنی در مجموعه اشعار امین پور در حوزه نام شناسی

با توجه به بسامد و تعداد اشعار امین پور، تأمل در مجموعه این عناوین نشان می دهد که او با شگردی تازه پیوندی بین شعرهای یک مجموعه و همچنین مجموعه شعرهایش ایجاد کرده است که می توان از آن به انسجام فرامتنی داخل مجموعه و بین چند مجموعه در حوزه معناشناسی نام ها تعبیر کرد.^{۳۸}

انسجام داخل مجموعه

«آینه های ناگهان»: درد واره ها ۱، درد واره ها ۲، درد واره ها ۳؛ «گل ها همه آفتابگردانند»: احوال پرسی ۱ و احوال پرسی ۲؛ «دستور زبان عشق»: طرحی برای صلح ۱، طرحی برای صلح ۲، طرحی برای صلح ۳ و ترانه بارانی ۱- ترانه بارانی ۲- ترانه بارانی ۳- ترانه بارانی ۴ و آرمانی ۲- آرمانی ۳

انسجام بین چند مجموعه

«کودکی ها» در آینه های ناگهان، دستور زبان عشق؛ «نیایش» در آینه های ناگهان، دستور زبان عشق؛ «همزاد عاشقان جهان» در آینه های ناگهان، گل ها همه آفتابگردانند، دستور زبان عشق؛ «آرمانی» در گل ها همه آفتابگردانند، دستور زبان عشق. علاوه بر عنوان هایی که خود شاعر، با توالی ۱ و ۲ و ۳... مشخص کرده؛ عنوان هایی در مجموعه آثار او وجود دارد که دو بار تکرار شده است. این عنوان ها گاهی در یک مجموعه («ای دل» در کوچه آفتاب: ۳-۱۹۴ و «سبز» در آینه های ناگهان: ۱۶۰-۱۶۱ و «خاطره» در گل ها همه آفتابگردانند: ۲۵-۴۴) و گاهی در چند مجموعه به چشم می خورد. «آشنا» در کوچه آفتاب و گل ها همه آفتابگردانند؛ «بی رنگی» در کوچه آفتاب و گل ها همه آفتابگردانند؛ «دیوار» در کوچه آفتاب و گل ها همه آفتابگردانند؛ «سفر» در گل ها همه آفتابگردانند و تنفس صبح؛ «سوگند» در کوچه آفتاب و آینه های ناگهان؛ «غربت» در کوچه آفتاب و دستور زبان عشق؛ «مهمانی» در کوچه آفتاب و آینه های ناگهان؛ «نشانی» در کوچه آفتاب و گل ها همه آفتابگردانند از زمره این موارد هستند. یکی دیگر از نکات قابل تأمل در عنوان شناسی نام های اشعار امین پور اینکه بسیاری از عنوان های شعری، همراه با تکرار یک کلمه و یا یک حرف در ابتدای عنوان های ترکیبی، می تواند از یک خانواده به حساب آید. بخشی از این عنوان ها به قرار زیر است که به ترتیب سال انتشار آثار شاعر^{۲۹}، کدگذاری شده است. آرزو (۳)، آرزوی هر روزه (۴)، آرزوی بزرگ (۵)، آرزوی عاشقان (۳)؛ ای کاش (۱)، ای سال (۴)، ای عشق (۱)، ای عقل (۱)، ای دوست (۱)؛ ترانه بارانی (۵)، ترانه آبی اسفند (۴)، ترانه (۳)؛ تصویر تو در ماه (۱)، تصویر تو (۱)، تصویر (۱)؛ چون ابر (۱)، چون ژاله (۱)، چون سنگ (۱)، چون کودک (۱)؛ حرف آخر (۴)، حرف

آینه ها (۳)، حرفی از نام تو (۳)، حرف عاشقان (۲)؛ **خاطرات** خیس (۴)، **خاطره** (۴)؛ **راز** زیبایی (۵)، **راز پرواز** (۲)؛ **سفر** در هوای تو (۵)، **سفر** (۲)، **سفر ایستگاه** (۵)، **سفر** در آینه (۵)؛ **شعر** بی دروغ (۴)، **شعر** ناگفته (۵)، **شعری** برای جنگ (۲)، **شعر** (۵)؛ **شب** قدر (۱)، **شب** اسطوره (۵)، **شب** بود (۱)؛ **صبح** است (۱)، **صبح** بی تو (۲)، **صبح** (۱)؛ **عشقی** است مرا (۱)، **عشق** مساوی است (۲)، **عشق** چه می گفت (۴)؛ **غزل** محال (۴)، **غزل** پنجره (۴)، **غزل** تصمیم (۲)، **غزل** تقویم ها (۲)، **غزل** در پرده دیرسال (۴)، **غزل** دلتنگی (۴)، **غزل** شرقی (۵)، **غزل** شکفتن (۲)، **غزل** اجازة (۲)؛ **کار** تو (۱)، **کار** مدام (۱)، **کار** چشم (۱)؛ **گوش** زمان (۱)، در این زمانه (۵)؛ **لحظه** (۴)، **لحظه** های کاغذی (۴)، **لحظه** بی کران (۴)؛ **نشانه** (۱)، **نشانه** پرسش (۵)، **نشانی** (۱)، **نشان** راه (۲) عمده ترین این نوع از نام های اشعار قیصر هستند. نگاه به این نوع از انتخاب نام های اشعار نشان می دهد شاعر در گزینش عنوان اشعار نمی تواند از سیطره اشعار دوران گذشته خارج شود و ناخودآگاه و شاید خودآگاه نیم نگاهی به اشعار دوران قبل دارد که این توجه در حوزه انتخاب عنوان ها برجسته تر شده است. با این توجه و اقبال به **ذات شعر و هنر**، در عنوان هایی با محوریت **غزل**، **شعر**، **تصویر**، **ترانه**، **عشق** و **حرف**، اولاً و مسئله **گذشته** و **آمال** در عنوان هایی با محوریت **آرزو**، **خاطرات**، **راز** و **نشانه** ثانیاً و رویکرد مسئله **زمان** در عنوان هایی با محوریت **لحظه**، **شب** و **صبح** ثالثاً جهان ذهنی شاعر را احاطه کرده است.

بررسی عنوان های اشعار قیصر با رویکرد معرفت شناسی و محتوایی

حال بعد از بررسی و تحلیل ابعاد زیباشناختی (زبانی و تکنیکی) عنوان های اشعار امین پور، در این مرحله لازم است با رویکرد معناشناختی، مجموعه این نام ها، در زمینه های معنایی مختلف طبقه بندی شود تا از خلال این بررسی، جریان اندیشگانی حاکم بر این پنج مجموعه نشان داده و در نهایت دستگاه فکری شاعر از خلال این بررسی کشف شود. از مجموعه ۴۴۵ عنوان شعر قیصر، ۴۷ عنوان با عشق و مفاهیم و مجموعه واژگانی چون **دل**، **چشم**، **روی**، **سوز**، **باد**، **مستی** و... (بار معنایی رمانتیک) درآمیخته است. مطابق این سنجش از ۴۷ عنوان یاد شده بیشترین آمار مربوط به دفتر اول

(در کوچه آفتاب) است که نشان می دهد شاعر علاوه بر اینکه در آغاز تجربه شعری و هنری خویش است، به نسبت دوره های بعد، حال هوای رمانتیک بر روان و زبان وی غلبه دارد. براین اساس دفتر اوّل ۲۱ عنوان^{۳۰}؛ دفتر دوم ۴ عنوان^{۳۱}؛ دفتر سوم ۷ عنوان^{۳۲}؛ دفتر چهارم ۱۰ عنوان^{۳۳} و دفتر آخر ۵ عنوان^{۳۴}، با درونمایه غنایی و مضامین رمانتیک همراه شده است.

یکی دیگر از موضوعات پربسامد در عنوان های شعری قیصر که با مسئله عشق نیز در آمیخته، توجه به مسئله درد و رنج انسان است. با عنایت به مفهوم درد و رنج و بار معنایی که این واژه با خود حمل می کند، به جرات می توان گفت، قیصر یکی از بزرگ ترین شاعران دو سه دهه اخیر است که در زندگی هنری و بلکه زندگی اجتماعی درگیر این مفهوم و واقعیت بوده است. البته مقصود از رنج و درد در این بستر، مجموعه تعابیر، اصطلاحات و مضامینی است که حول محور این دو واژه با توجه به ماهیت درد، علل آن، راه هایی رهایی از آن، نتایج و غایت آن و شأن اخلاقی درد شکل می گیرد. با توجه به این نکته، مجموعه عنوان و نام های شعری که شاعران برای اشعار خود برمی گزینند بسیار قابل توجه و تأمل است؛ چنان که خواننده با توجه اولیه به عنوان های شعری این شاعران می تواند به جریان حاکم بر این اشعار واقف شود. اگر با نگاه ویژه به خود مفهوم درد و رنج نگاه کنیم تحقیقاً ۵۱ عنوان از این مجموعه به صورت مستقیم، با درد و رنج ارتباط نزدیک دارند که در این میان می توان به تعبیری چون مرگ، خون، تابوت، جدایی، جنگ، شهید، داغ، غم، سوگ، اتفاق، امتحان، زخم، ساقه شکسته، مرثیه، رنج، بی قراری، حسرت، دردواره، اندوه، سوزها و... اشاره کرد. در این میان، دفتر اوّل با ۱۵ عنوان؛ دفتر چهارم با ۱۲ عنوان؛ دفتر سوم با ۱۰ عنوان؛ دفتر پنجم با ۸ عنوان و دفتر دوم با ۶ عنوان به ترتیب بیشترین تعداد عنوان های شعری را به خود اختصاص داده است.^{۳۵}

نکته قابل توجه دیگر اینکه مجموعه ۴۴۵ عنوان، علاوه بر این دو رویکرد (حضور پر رنگ احساس و بار رمانتیک و درد و رنج در عنوان اشعار) با نگاه های دیگر نیز قابل طبقه بندی است که مهم ترین مشخصه این طبقه بندی ها، توجه فراوان شاعر به عنصر تقابل در انتخاب نام های اشعار خویش است. او اگر از یک سو از عنوان هایی بهره می گیرد که دال بر ایستایی هستند چون واژه ماندن (۱)، تا حادثه سرخ رسیدن (۴)، هنگام رسیدن (۵)، سرمست رسیدن (۴) از سویی دیگر از نام هایی بهره می گیرد که دلالت بر پویایی و حرکت دارد. عنوان هایی چون هجرت (۱)، رفتن رسیدن

است (۳)، شوق رفتن (۱)، پرپر شکفتن (۴)، غزل شکفتن (۲)، بی بال پریادن (۱)، بودن (۲)، رسم سفر (۲)، سفر (۲)، سفر (۴)، سفر ایستگاه (۵)، سفر در هوای تو (۵) از این قبیل هستند. بر این اساس با توجه به انتخاب کلماتی دال بر پویایی، دفتر سوم با ۱ مورد، دفتر چهارم و پنجم با ۲ مورد، دفتر اول با ۳ مورد و دفتر دوم با ۴ مورد به ترتیب کمترین و بیشترین تعداد را به خود اختصاص داده است. در این میان بیشترین عنوان های دال بر پویایی مربوط به دفتر دوم و بیشترین عنوان های دال بر ایستایی مربوط به دفتر چهارم است.

همچنین اگر از یک سو به رهایی انسان توجه کرده و این رویکرد را با اتخاذ عناوینی چون پنجره (۳)، پنجره ای رو به باغ (۲)، غزل پنجره (۴)، پرواز (۱)، حسرت پرواز (۵)، خمیازه پرواز (۴)، راز پرواز (۲) نشان داده است، از سویی دیگر به بستگی و اسارت انسان نیز توجه کرده و این عدم رهایی و بندهای وجودی، انسان را در عناوینی چون دیوار (۱) منعکس کرده است. با توجه به این طبقه بندی و با نگاه به مسئله رهایی و عدم بستگی، دفتر اول، سوم و پنجم با ۱ عنوان، دفتر دوم و چهارم با ۲ عنوان به ترتیب کمترین و بیشترین تعداد را به خود اختصاص داده است. یکی دیگر از مشخصه های بارز عنوان های شعری قیصر گستردگی حضور زمان و حرکت در روح و روان شاعر است. او گذر زمان و ایام عمر را در موضوعاتی چون **کودکی**، در خواب کودکی (۴)، کودکی ها (۳) کودکی ها (۵)؛ مسئله **زمان**، در گوش زمان (۱) در این زمانه (۵)، زمانه ای دیگر (۴)، دیروز و امروز (۱)، طلوع (۱)، غروب (۳)، مرثیه غروب (۲)، لحظه (۴)، لحظه بی کران (۴)، لحظه های کاغذی (۴)، هنگام (۱)، هنگام رسیدن (۵)، هنوز (۳)؛ **پایان زمان** در بیت حسن ختام (۲)، حرف آخر (۴)، حماسه بی انتها (۲)، خداحافظی (۴)، راه ناتمام (۲)، وداع (۱)؛ **ایام**، در سرود صبح (۳)، صبح (۱)، صبح است (۱)، صبح بی تو (۲)، شب اسطوره (۵)، شب بود (۱)، شب قدر (۱)، عصر جدید (۳)؛ **فصل ها، ماه ها و روزها**، در بهار بوسه باران (۴)، بر آستان بهار (۴)، فصل تقسیم (۳)، فصل وصل (۲)، در این فصل (۱)، سبزترین فصل (۲)، ترانه آبی اسفند (۴)، جمعه (۴)، سه شنبه (۴)، شنبه (۴) در عنوان های شعری خود ترسیم کرده است. با توجه به مساله زمان در حوزه های گذر ایام، اصل زمان، پایان زمان و دوره های مختلف زمانی دفتر پنجم با ۴ مورد، دفتر سوم با ۶ مورد، دفتر دوم با ۷ مورد، دفتر اول با ۱۰ مورد و دفتر چهارم با ۱۳ مورد به ترتیب کمترین و بیشترین تعداد را به خود

اختصاص داده است. این امر نشان می‌دهد که شاعر در دفتر چهارم که مربوط به سال ۱۳۸۱ است بیشتر با مسئله زمان و مولفه های آن درگیر بوده است.

یکی دیگر از عنوان های پربسامد در مجموعه اشعار قیصر با توجه به مسئله معنانشناسی، توجه فراوان شاعر به عنصر حیرت، درنگ و پرسش های حاصل تردید است. عناوینی چون «احتیاط (۱)، اگر می توانستم (۴)، اما همیشه (۴)، ای کاش (۱)، حیرت (۵)، حیرانی (۵)» از یک سو و «این چیست (۱)، این سبز سرخ کیست (۲)، این کیست (۱)، به که باید گفت (۴)، پرسش (۱)، چرا چنین (۳)، چیستان (۵)، عشق چه می گفت (۴) و...» از این دسته هستند. با این وجود، در دفتر دوم و سوم، ۱ مورد و دفتر پنجم، ۳ مورد و دفتر اول و چهارم، ۴ مورد به ترتیب کمترین و بیشترین تعداد را به خود اختصاص داده است. نکته آخر اینکه یکی دیگر از موضوعات پررنگ در مجموعه عنوان های شعری قیصر، توجه به عنصر رنگ است که رنگ سرخ و سبز بیشترین بسامد را در این حوزه دارند. عنوان هایی چون این سبز سرخ کیست (۲)، باران زرد (۳)، بی رنگی (۱)، بی رنگی (۴)، پدیده مخمل (۲)، تا حادثه سرخ رسیدن (۴)، ترانه آبی اسفند (۴)، سبز (۳)، سبزترین فصل (۲)، سطرهای سفید (۳)، گل سرخ (۱) از این قبیل هستند. بر این اساس دفتر اول با ۲ مورد، دفتر دوم، سوم و چهارم با ۳ مورد به ترتیب کمترین و بیشترین تعداد را به خود اختصاص داده است.

نتیجه گیری

ساختار یک متن، همراه با انسجام و ارتباط اجزای تشکیل دهنده متن، صورت می‌گیرد. امین پور، از ارتباط درونی اجزای یک متن ادبی فراتر رفته و بین عنوان یک شعر و بدنه متن هم، ارتباط کلامی و معنایی ایجاد کرده است. او در بین چند متن در یک مجموعه توانسته است ارتباط معنایی برقرار کند، این ارتباط را عنوان های انتخاب شده اشعار او به عهده دارند. همین طور شاعر در سه مجموعه آخر خود سعی کرده است این ارتباط را بیشتر کرده، به ارتباط بین مجموعه های شعری اش ارتقا دهد. در انسجام و پیوند عنوان با متن، شاعر در کتاب «در کوچه آفتاب» درحالی که بیشترین عنوان های با ارتباط کلامی را به خود اختصاص داده است (۸۹٪) کمترین درصد عنوان های ادبی را دارد. (۱۵٪) همچنین، عنوان های انتزاعی در این مجموعه کمترین درصد (۸۵٪) را به خود اختصاص

داده است در حالی که این معادله در دو کتاب آخر عکس می شود. عنوان های با ارتباط معنایی در این دو مجموعه به پنجاه درصد می رسد. اما در صد عنوان های ادبی در «گل ها همه آفتابگردانند» به ۳۷٪ و در «دستور زبان عشق» به ۵۱٪ می رسد و عنوان های انتزاعی دو کتاب به ترتیب (۹۳٪) و (۱۰۰٪) است. این مسئله دقت بالای شاعر را در انتخاب عنوان های شعری در مجموعه های آخرش نشان می دهد. از سویی دیگر، انسجام داخل مجموعه ای، فقط در سه کتاب آخر، به کار رفته است. در «آینه های ناگهان» و «گل ها همه آفتابگردانند» فقط یک موضوع به این صورت عنوان بندی شده است (درد واره ها و احوال پرسی) ولی در «دستور زبان عشق» این نوع عنوان بندی، سه بار به کار رفته است (طرحی برای صلح، ترانه آبی و آرمانی). ارتباط و انسجام بین چند مجموعه هم، فقط در همین سه کتاب آمده است: (کودکی ها، نیایش، همزاد عاشقان جهان و آرمانی). همچنین عنوان های تکراری از همه بیشتر در «در کوچه آفتاب» ۹ بار و از همه کمتر در «تنفس صبح» و «دستور زبان عشق» هر کدام یک بار آمده است. این تکرار با تعداد عنوان های شعری این کتاب ها رابطه مستقیم دارد، چون بیشترین تعداد عنوان؛ ۱۶۸ عنوان در کتاب اول و کمترین عنوان ها در مجموعه «تنفس صبح» با ۵۱ عنوان و در «دستور زبان عشق» ۶۶ عنوان است.

یادداشت ها

۱. وقتی هزار یا بیشتر از هزار مجموعه شعر را از این دیدگاه، یعنی از دیدگاه «نام مجموعه ها» طبقه بندی، تجزیه و تحلیل و این طبقات را بر ادوار تاریخی یک قرن توزیع کنیم، در خواهیم یافت که در مجموع در هر دوره ای چه نوع حال و هوایی حاکم بوده است. ... و هیچ ضرورتی ندارد که برای تحلیل ساحت های جمال شناسی یک شاعر حتماً دیوان های او خوانده شود، می توان از روی نام کتاب ها، ذهنیت او را تحلیل کرد. «شفیعی کدکنی، ۱۳۸۶: ۴۴۲».

۲. منظور از واژه، کلمه های ساده، واژه های اشتقاقی و تصریفی است.

۳. صص: ۱۲- (۲) ۱۵- (۲) ۱۹- (۲) ۲۰- ۲۲- ۲۳- ۲۶- ۲۹- ۳۲- ۳۵- ۳۶- ۳۷- ۳۸- ۳۹- ۴۰- (۲) ۴۱- ۴۲- ۴۶- (۲) ۴۷- ۴۸- (۲) ۵۲- (۲) ۵۵- ۵۹ (۲) - ۶۰- (۲) ۶۱- ۶۷- ۶۸- ۶۹- ۷۰- ۷۳- ۷۴- ۸۲- ۸۳- ۸۷- (۲) ۸۸- (۲) ۹۰- ۹۱- ۹۲- ۹۵- (۲) ۹۶- ۹۷- ۹۸- ۹۹- (۲) ۱۰۰- ۱۰۱- (۲) ۱۰۲- ۱۰۳- ۱۰۵- ۱۰۶- ۱۰۸- (۲) ۱۰۹- ۱۱۰- (۲) ۱۱۱. با توجه به این مکان های این ۹۴٪ عنوان تکرار شده در متن عبارت از اولین کلمه مصرع اول (۵)، اولین کلمه مصرع آخر (۶)، در طول مصرع اول (۵)، در طول مصرع چهارم (۱۶)، ردیف (۷)، بقیه جاها (۲۴) مورد است.

کار می بردند. اما امروزه می توان، این آرایه را در عنوان شعر هم به کار برد. هنر زیبایی شاعر در این است که آن چنان عنوان شعری را انتخاب کرده است که نه تنها خواننده را به طرح اصلی داستان و یا واگویه های شاعرانه راهنمایی می کند، بلکه کلید واژه ای مهمی برای کشف ایهام های نهفته در شعر است: (فصل تقسیم، خمیازه پرواز و نیمه پر لیوان).

البته هر چه به دفتر آخر نزدیک می شویم، این عنوان ها انتزاعی تر است و رابطه کلامی با متن اصلی از بین رفته و رابطه معنایی می یابد. «فصل تقسیم» هر چند رهنمودی به پیام شاعر است در قالب ایهام که زمان تقسیم دردها و خوشی های ملت رسیده است، ولی همین کلمات، عیناً از خود متن شعر گرفته شده و تلقین شاعر عینی و ملموس است. در شعر نیمه پر لیوان، شاعر، نه تنها هیچ شعاری در مورد خوش بینی و مثبت نگری در شعر نداده، بلکه با انتخاب این عنوان طنز گونه، خواننده با هوش را به سوی برداشت دوگانه از یک متن آسان راهنمایی می کند: در بین دوخط محدود آمدن و رفتن، جولان دادن، شادی کودکان ای است.

۱۸. «صص: ۹-۲۰-۲۱-۲۳-۲۵-۲۷-۳۱-۳۵-۳۷-۴۴-۵۰-۵۳-۵۴-۵۸-۶۱-۶۴-۶۵-۶۹-۷۳-۷۴-۷۵-۸۱-۸۲-

۸۴-۸۶-۹۰-۹۲-۱۱۶-۱۳۱». اولین حرف (۴) بیت آخر (۲) بقیه جاها (۵).

۱۹. «صص: ۱۹-۲۲-۲۶-۳۳-۳۸-۴۲-۴۵-۴۸-۴۹-۵۱-۵۵-۵۶-۵۷-۵۹-۶۲-۶۳-۷۰-۷۱-۷۶-۷۷-۷۹-۸۰-۸۵-

۸۷-۸۸-۹۵-۱۰۰-۱۰۴-۱۰۷-۱۱۹-۱۲۱-۱۲۲-۱۲۶-۱۲۹-۱۳۰-۱۳۷». اولین حرف (۱) آخرین حرف (۱) بیت

اول (۳) بیت آخر (۱) ردیف (۲) بقیه جاها (۱۱).

۲۰. «صص: ۱۰-۱۶-۲۸-۳۰-۳۰-۴۱-۴۱-۴۶-۶۸-۶۸-۹۱-۹۳-۹۷-۱۰۲-۱۰۸-۱۱۱-۱۱۳-۱۱۵-۱۲۳-۱۲۷». بیت اول (۱)

بیت آخر (۱) بقیه جاها (۸).

۲۱. «صص: ۳۹-۱۱۸-۱۲۰-۱۲۵-۱۳۳-۱۳۵». بیت آخر (۱) ردیف (۱) بقیه جاها (۳).

۲۲. «صص: ۱۳-۱۹-۲۲-۲۵-۲۹-۳۱-۳۳-۳۴-۳۵-۳۶-۳۷-۴۱-۴۱-۴۶-۶۹-۷۱-۸۳-۸۵-۹۱-۹۲-۹۳-۹۵». آخرین

حرف (۲) بیت اول (۱) بیت آخر (۱) ردیف (۲) بقیه جاها (۲).

۲۳. «صص: ۹-۱۲-۱۴-۲۰-۲۰-۲۱-۲۳-۲۷-۳۲-۳۲-۴۴-۴۵-۴۷-۵۱-۵۳-۵۷-۵۹-۶۲-۶۷-۷۳-۷۷-۸۴-۸۷-۸۸-۸۹-

۹۰-۹۴». اولین حرف (۱) آخرین حرف (۲) بیت آخر (۳) ردیف (۱) بقیه جاها (۷).

۲۴. «صص: ۱۰-۱۶-۱۷-۱۸-۲۶-۳۵-۳۶-۳۸-۴۲-۴۸-۴۹-۷۵-۸۶». اولین حرف (۲) بیت اول (۱) بقیه جاها (۱).

۲۵. «صص: ۲۴-۲۸-۳۰-۴۰-۸۱». اولین حرف (۱) آخرین حرف (۱) بیت آخر (۱) بقیه جاها (۲).

۲۶. «صص: ۴۳-۵۸-۷۹». بیت آخر (۱) بقیه جاها (۱).

۲۷. کلماتی چون: فرق (ص ۹۵) در کوچه آفتاب و قاف (ص ۵۹) آینه های ناگهان، به علت این که ایهام دارند،

می توانند هم حسنی و هم انتزاعی باشند؛ ما این جا معنای حسنی برای آن در نظر گرفته ایم.

۲۸. انسجام بین مجموعه، همان عنوان های یکسان است که شاعر برای شعرهایش انتخاب کرده که نموده های

متفاوت احساسات و درک شاعرانه از امر واحد و یا جلوه های مختلف از یک مفهوم واحد است.

۲۹. در کوچه آفتاب / ۲. تنفس صبح / ۳. آینه های ناگهان / ۴. گل ها همه آفتابگردانند / ۵. دستور زبان عشق.
۳۰. از دل، از سر عشق، از سوز تو، افسانه عشق، ای دل، ای دل، ای دوست، ای عشق، باغ دل تو، از جان تا به جانان. حدیث عشق آموزی، دلا، دل سوخته، دل نیست، دل سوزی، عشقی است مرا، کار چشم، واژه عشق، یک ترانه، یک نظر، قصه عشق.
۳۱. تقصیر عشق بود، حرف عاشقان، عشق مساوی است با، فصل وصل.
۳۲. آرزوی عاشقان، آواز عاشقانه، اگر دل دلیل است، اگر عشق نبود، باده از ما مست شد، بگذار عاشقانه بگویم، همزاد عاشقان جهان.
۳۳. از چشم تو، به آیین دل، بهار بوسه باران، برای گل روی تو، حال غزال، سرمست رسیدن، عشق چه می گفت، همزاد عاشقان جهان، همه حرف دلم، سرمست رسیدن.
۳۴. پیش چشم تو، دستور زبان عشق، فوت و فن عشق، همزاد عاشقان جهان، سماع.
۳۵. دفتر اول؛ (عنوان ۱۵) آن حادثه، ای کاش، به زبان مرگ، پیروزی خون، تابوت، تکرار خون، جدایی، جنگ است، خون این شهیدان، داغ، دل سوخته، غم خوب، مجلس سوگ، مرگ ستاره، هر قطره خون. دفتر دوم؛ (عنوان ۶) اتفاق، امتحان، با بال های زخم، به یاد ساقه شکسته، مرثیه غروب، مساحت رنج. دفتر سوم؛ (عنوان ۱۰) عنوان آرزو، آرزوی عاشقان، استحاله، بی قراری، حسرت همیشگی، خسته ام از این کویر، روز ناگزیر، دردوارها (۱-۲-۳). دفتر چهارم؛ (۱۲) عنوان) آخرین برگ، آخرین تصویر، آرزوی هر روزه، اتفاقی دیگر، القبای درد، بر مدار هیچ، پرپر شکفتن، تا حادثه سرخ رسیدن، تکلیف، غزل دلنگی، غمخواری، مرگ. دفتر پنجم (عنوان ۸) آرزوی بزرگ، آهنگ ناگزیر، حرمت درد، حسرت پرواز، روزها و سوزها، قدر اندوه، کودکان کربلا، هبوط در هجرت.

کتابنامه

- اخلاقی، اکبر. (۱۳۷۶). *تحلیل ساختاری منطق الطیر*. اصفهان: نشر فردا.
- امین پور، قیصر. (۱۳۷۲). *آینه های ناگهان*. تهران: نشر افق.
- _____ . (۱۳۶۴). *تنفس صبح*. تهران: انتشارات حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی.
- _____ . (۱۳۸۶). *دستور زبان عشق*. تهران: انتشارات مروارید.
- _____ . (۱۳۶۷). *کوچه آفتاب (گزیده رباعی و دوبیتی های انقلاب)*. انتشارات حوزه هنری سازمان تبلیغات.
- _____ . (۱۳۸۵) *گلها همه آفتابگردانند*. تهران: انتشارات مروارید.
- جعفری، مسعود. (۱۳۸۶) *سیر رماتیسیم در ایران*. چاپ اول. تهران: مرکز.
- شفیعی کدکنی، محمد رضا. (۱۳۸۶). *زمینه اجتماعی شعر فارسی*. تهران: نشر اختران.
- صفوی، کورش. (۱۳۷۴). *از زبانشناسی به ادبیات*. ج ۱. تهران: نشر چشمه.
- فرکلاف، نورمن. (۱۳۷۹). *تحلیل انتقادی گفتمان*. مترجمان فاطمه شایسته و دیگران. تهران: اختران و زمانه.